

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

קונטרסים עממיים לענייני לשון

בעריכת ע' איתן ומ' מדן

תשרי תשי"ב

מחזור ב', י"א—י"ב (כ"א—כ"ב)

תיקוני לשון

הערות לתיקון שגיאות-לשון שכיחות

מאת

ראובן אלקלעי

הוצאת ועד הלשון העברית בארץ-ישראל

בהשתתפות מוסד ביאליק

ירושלים

קונטרס כפול זה

הוא האחרון למחזור ב' של "לשוננו לעם"

הקונטרס הראשון של מחזור ג' מסודר

בדפוס ויצא בימים הקרובים, ובו מאמרים

מאת: מ' אורחי ז"ל, ויבדל"ח: א' אברונין,

ע' איתן, ד' ירדן, ד' סדן ועוד.

מחיר החתימה על כל מחזור ג' (10 קונטרסים) — 1,500 ל"י

מחיר הקונטרס הבודד של מחזור ג' — 150 פר'

מתקבלת חתימה על

"לשוננו"

רבעון לשכלול הלשון העברית

בעריכת פרופ' נ"ה טור-סיני

כרך י"ח

מחיר החתימה בארץ — 2 ל"י ; בחו"ל — 6 דולרים

לשוננו לעם

קונטרסים עממיים לענייני לשון

בעריכת ע' איתן ומ' מרן

תשרי תשי"ב

מחזור ב', י"א — י"ב (כ"א-כ"ב)

תיקוני לשון

הערות לתיקון שגיאות-לשון שכיחות

מאת

ראובן אלקלעי

הוצאת ועד הלשון העברית בארץ-ישראל

בהשתתפות מוסד ביאליק

ירושלים

מאת המערכת

זו הפעם הראשונה מוקדש קונטרס שלם של „לשוננו לעם“ להערות על שיבושי לשון ולתיקונייהם. ראובן אלקלעי, שאסף וניסח חומר זה, שוקד זה שנים רבות על טיהור לשוננו וכתב בעניין זה מאמרים רבים בעיתונים שונים. התיקונים וההערות טודרו בסדר א"ב.

כשם שרוב השגיאות, המתהלכות בדיבורנו ובכתיבתנו, אינן חדשות, כך גם רוב ההערות שבחוברת זו אינן חדשות בעיקר תוכנן. על שגיאות רבות מבין אלה כבר העירו קודם לכן המחבר עצמו או אחד הפעילים האחרים בשדה זה: יש"י אדלר, ד"ר יצחק אפשטיין ומרדכי אזורחי, זיכרונם לברכה, וייבדלו לחיים ארוכים — יצחק אבינרי, אברהם אברונין, ד"ר ברוך הראל (ברגר), יצחק לבני, ד"ר יצחק פרץ, ראובן סיוון (סילמן) ואחרים. חדשות ושל המחבר לבדו הן הצורה, שבה מובאים השיבושים ותיקונייהם, וההסברה הניתנת להם כאן. כל זמן שאנו נותנים מהלכים לשיבושים בלשוננו, ראוי לצינם ולתקנם כפעם בפעם, וסוף התיקון להועיל למשתבש, שלבו פתוח לשיפור לשונו. בפרט אנו מקווים, שחוברת זו תביא ברכה למורים, שרובם יודעים בלי ספק שיבוש ותיקונו, אבל לא תמיד מצוי להם ההסבר הראוי לעניין.

קומרס זה

מוקדש לזכרו

של המורה, הסופר וחבר ועד הלשון העברית

מרדכי אזרחי ז"ל

מעורכיו הראשונים של „לשוננו לעם“

או"ם — ולא או"מ

יש לכתוב או"ם במ"ם סתומה (סופית) דווקא.
המלים תנ"ך (תורה, נביאים, וכתובים), ש"ץ (שליח
ציבור), מ"ץ (מורה צדק), סופר-סת"ם (ספרים, תפילין, מזוזות)
וכו' נכתבות כולן באותיות סופיות דווקא, ולמה אפוא נסטה
מן המקובל בראשי-התיבות של או"מ?

הכותבים „או"מ" במ"ם פתוחה מסתמכים על ראשי-
תיבות של מו"מ (משא ומתן), אך בזה הם מתעלמים מן
ההבדל שבין שני ביטויים אלה:

הכלל פשוט הוא, ואין מקום לטעויות. בביטוי, שאנו
מבטאים בו את ראשי-התיבות כמלה ממש, כגון: צפו"ם,
לַהֲדָ"ם, ש"ץ וכו', יש לכתוב את הקיצור באות סופית; אך
אם ראשי-התיבות הם סימן כתוב בלבד, כגון מו"מ, אח"כ,
אחה"צ, שאנו קוראים בפירוש „משא ומתן“, „אחר כך“, „אחר
הצהריים“, יש לכתוב את המלה באות רגילה, כי במקרה זה
אין אנו מבטאים „מום“, „אסך“, „אסהץ" וכו'.

אופן (אפן) — אופן

טעות שגורה היא, שמערבבים את „אפן" ב„אופן";
ואומרים, למשל, „כשום אופן לא" במקום „כשום אופן לא",
או „אפניים" במקום „אופניים", והרי ההבדל בין „אופן"

ל"אופן" גדול ואין כל קרבה ביניהם. "אפן (אופן)" פירושו תכנית, דרך, כמו שמפרשים את הכתוב במשלי כה יא: דבר דבור על אפניו (על משקל "חפניו"), כלומר, דבר דבור על דרכו הנכונה. "אופן" פירושו גלגל: אופן העגלה, אופן המרכבה; ברבים אופנים ובסמיכות אופנים... ובזוגי: אופנים (בכתיב חסר יש לכתב "אפן" בלי ו' ו"אופן" עם ו'). טועים אפוא האומרים: אפנים, אפנוע, במקום: אופנים, אופנוע.

אחד, ראשון
את ימי החודש יש לקרוא לא במספרים סודרים (ראשון, שני וכו') אלא במספרים מונים (אחד, שניים וכו'). כשם שאנו רגילים לומר: תשעה באב, עשרה בטבת, — כך עלינו לומר גם: שבעה בניסן, שניים באייר, אחד במאי, עשרה ביולי, שישה במרס וכדומה.

אחד אחרי השני, אחד את השני,
ראה זה אחר זה, זה את זה.

"אחראי ל-" — ולא "אחראי בעד"
יש לומר "אחראי ל..." ולא "אחראי בעד...": אין אנו אחראים לרמאין (דמאי ג ה); שכל נכסיו אחראים לכתובתה (כתובות פא ע"ב).

איזה, איזו, אילו
מן הראוי להבחין בין שלוש מלות הגוף האלה.

„איזה“ לזכר, „איזו“ (בחולם) לנקבה ו„אילו“
 — לרבים. על כן אין לשאול „איזה בחורה היא זו?“ או
 „באיזה מקצועות אתה מתעניין?“. יש לומר: „איזה אמצעי
 נקטת?“, „איזו עבודה עשית?“, „אילו דברים יש לעשות?“
 הערה: במקורות בא „איזו“ גם לרבים במקום „אילו“
 („באיזו כלים פרה נעשית“, — ספרי חוקת, עט), אבל בחיי
 יום-יום רצוי להגביל את השימוש בה רק לנקבה יחידה.

אָנוּשׁוּת — אָנוּשׁוּיִת

אָנוּשׁוּת — המין האנושי, כלל בני האדם.
 אָנוּשׁוּיִת — התכונות הטובות המיוחדות של בני האדם,
 כגון רחמנות, גדיבות-לב וכו'.
 אמנם יש שמשתמשים בשתי המלים לאותו מושג, אבל
 ראוי להבדיל ביניהן.

„אף איש אחד לא“ — ולא „אף איש“
 לא נכון לומר „אף איש לא נשאר בעיר“. במקום זה
 יש לכתוב: „אף איש אחד לא נשאר בעיר“ או „שום איש
 לא נשאר בעיר“.

„אפילו“ — ולא „אפילו אם“

אין לצרף „אם“ אל „אפילו“, שהרי המלה „אפילו“
 עצמה מורכבת היא מ„אף אילו“, ועל כן מכיל הביטוי „אף
 אילו אם“ מלת תנאי כפולה „אילו“ ו„אם“ ללא צורך:
 אפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק (ברכות ה ו).

אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו (באילן) אין מזיון אותו ממקומו (אבות ג יז); אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים (ברכות י"א).

אפשר — מותר

חוסר ההבחנה בין שני מושגים אלו מצוי כמעט בכל לשון.

אדם עומד בפתח ושואל: "אפשר להיכנס?" או "אוכל להיכנס?" — ברור ששאלה זו אינה נכונה. אם הדלת פתוחה, מובן שיוכל שאפשר יהיה לו — להיכנס. כוונת השואל היא אפוא, אם מותר להיכנס או אם הוא רשאי להיכנס; וכדאי לשים לב להבדל.

"אַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל" ולא "אַרְצֵי-יִשְׂרָאֵלִי"
יש לומר "אַרְצֵי-יִשְׂרָאֵלִי" ולא "אַרְצֵי-יִשְׂרָאֵלִי", כפי שנוהגים רבים לומר בטעות. ודוגמה מן התנ"ך: "בית-הלחמי" ולא "בית-הלחמי".

"אַשְׁתָּקֵד" — ולא "אַשְׁתָּקֵד"
טעות נפוצה היא לנקד ולומר "אַשְׁתָּקֵד". תואר-הפועל הזה הוא קיצור מן "שָׁתָא קְדָמָה" — השנה הקודמת, השנה שעברה — לכן תנוקד הקו"ף בפתח: אַשְׁתָּקֵד.

אתכם ולא אותכם

טעות שגורה, בייחוד בדיבור, היא הצורה "אותכם"

במקום "אתכם". צורת הנוכחים והנוכחות של מלה זו נבדלת מיתר צורותיה ויש לומר: אותי, אותך וכו', אבל: אתכם, אתכן. בגוף הנוכחת של נטיית המלה הזאת נפוצה מאוד השגיאה: אותך; הנכון הוא: אותך.

באופן... באורח...

רבים מפרושים בשימוש בתואר-הפועל המורכבים מן המלים "באופן, באורח, בדרך" בתוספת שם-תואר, ומזניחים דרכי הבעה אחרים לתואר-הפועל.

"נודע לי באורח רשמי", "קבעת אתי באופן סופי", "הוא מסכים באופן עקרוני" וכו' וכו' שכיחים מאוד בדיבור ובכתב. והרי נאים יותר וקצרים יותר הם תוארי הפועל: רשמית, סופית, עקרונית.

גם את הצירופים: באופן מפתיע, באופן מיוחד, באופן פתאומי וכו', אפשר לצמצם למלה אחת: במפתיע, במיוחד, (ב)פתאום וכו'.

"בגובה"

"לפועלים תינתן תוספת יוקר בגובה שתי לירות".
שימוש זה אינו נכון.
— במקום זה יש לכתוב: בשיעור 2 לירות, או:
כדי 2 לירות.

בלעדי

רבים עדיין נוהגים לומר, "בלעדי" במקום "בלעדי".

המלה "בלעדי" באה בתנ"ך תמיד בצורת רבים: ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי, אלהים יענה את שלום פרעה (בראשית מא טז). למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני ה' ואין עוד (ישעיה מה ו); כי מי אל מבלעדי ה' ומי צור מבלעדי אלהינו (שמואל ב' כב לב).

כמה עלולים לצרום את האוזן ביטויים כגון "אלי" במקום "אֵלִי", "עָלִי" במקום "עָלִי"; וגם הטעות "בלעדי" במקום "בלעדי" דומה לאלו. וכמו שאתה אומר: אליך, אליך, וכו', כך עליך לומר: בלעדיך, בלעדיך, בלעדיך, בלעדיכם וכו' (ולא: בלעדיך, בלעדיך, בלעדיך וכו').

במקרה ש- — אם

"במקרה ש-" הוא זר לשפתנו.

"במקרה שאערוך מסיבה, אזמין גם אותך", "במקרה שיוכרו עוצר, לא אבוא אליך" ועוד. כאן מוטב להשתמש במלה הפשוטה "אם": "אם אערוך מסיבה, אזמין גם אותך" "אם יוכרו עוצר, לא אבוא אליך".

בן-ברית — בעל-ברית

"בן-ברית" הוא יהודי (שבא בברית אברהם אבינו). ואילו "בעל-ברית" — פירושו מי שכרת ברית עם חברו, שותף, ידיד. על כן יש לומר — צרפת היא בעלת-בריתה (ולא בת-בריתה) של בריטניה.

בעל

אין לומר "מי יהיה בעלו של העסק" אלא "מי יהיה

בעליו של העסק: ולקח בעליו ולא ישלם (שמות כב י);
החכמה תחיה בעליה (קהלת ז יב).

בעצמי — לבדי

בעצמי — פירושו: אני בלי עזרת אחרים, אני ולא אחר;
לבדי — בלי שיהיה איש אחר עמי.

„בניתי את הגדר בעצמי“, „בניתי את הגדר לבדי“ —
אלו שני דברים שונים, ומכאן שיש לומר: „אתה בעצמך
(ולא אחר) אמרת“, ולא: „אתה לבדך אמרת“.

בצע

השימוש המופרז ב„בצע“ אינו רצוי. בימינו הכול מבצעים,
ומן הראוי להגביל את השימוש בפועל זה. אומרים וכותבים:
לבצע אוסף בגדים, לבצע מגבית, לבצע חלוקת מצרכים,
לבצע השקאה, זיבול, נסיעות וכיוצא בזה. אין סוללים
כבישים אלא „מבצעים“ סלילת כבישים, הפעלים והוצא
לפועל, „הגשים“, „עשה“ — נעלמו. „החזרתי“ — חזרתי
והוא הדין לגבי המלה „למכר“ — כל הפעולה ומעשה,
מפעל, מלאכה, עבודה, מכתבים: „במלנו“ „למבצע“ „הדווקא“,
בוודאי בהשפעת המונח הצבאי.

„חפש“

ביקש את — ביקש מן —
רצוי להבדיל בין השניים. ביקשת אותו — פירושו
חיפשת אותו. ביקשת ממני — פירושו פנית אליו בבקשה.
אבל בכינויים מותר לומר „אבקשך“, „ביקשונך“ — במקום
„אבקש ממך“, „ביקשו ממני“.

בעליו של העסק: ולקח בעליו ולא ישלם (שמות כב י);
החכמה תחיה בעליה (קהלת ז יב).

בעצמי — לבדי

בעצמי — פירושו: אני בלי עזרת אחרים, אני ולא אחר;

לבדי — בלי שיהיה איש אחר עמי.

„בניתי את הגדר בעצמי“, „בניתי את הגדר לבדי“ —

אלו שני דברים שונים, ומכאן שיש לומר: „אתה בעצמך
(ולא אחר) אמרת“, ולא: „אתה לבדך אמרת“.

בצע

השימוש המופרז ב„בצע“ אינו רצוי. בימינו הכול מבצעים,

ומן הראוי להגביל את השימוש בפועל זה. אומרים וכותבים:

לבצע אוסף בגדים, לבצע מגבית, לבצע חלוקת מצרכים,

לבצע השקאה, זיבול, נסיעות וכיוצא בזה. אין סוללים

כבישים אלא „מבצעים“ סלילת כבישים, הפעלים והנצא

לפועל, „הגשים“, „עשה“ — נעלמו, נסתרו — נחשבו

והוא הדין לגבי המלה „למצע“ „מכל הפעולה ומעשה,

מפעל, מלאכה, עבודה, מכוונת: „במנינו“ „למצע“ „הדווקא,

כוודאי בהשפעת המונח הצבאי.

„החשש“

ביקש את — ביקש מן

רצון להבדיל בין השניים, ביקשת אותו — פירושו

חיפשת אותו, ביקשת ממנו — פירושו פנית אליו בבקשה.

אבל בכינויים מותר לומר „אבקשך“, „ביקשונך“ — במקום

„אבקש ממך“, „ביקשו ממני“.

בקשר ל-

בהשפעת השפות הלועזיות מרבים להשתמש בביטוי זה: „האספה דנה בקשר לבחירות“, „הוא נסע לחוץ לארץ בקשר למשרדו“. במקום זה ראוי לומר „האספה דנה בדבר הבחירות“, (או: „בבחירות“) ו„הוא נסע לחוץ“ לבעיני משרדו.

בררה

הביטוי „אין לי בררה אחרת“ – מוטעה. כשיש לאדם אפשרויות שונות והוא בורר לו אחת מהן, יש לו בררה, ואם אין לו אלא אפשרות אחת בלבד – אין לו בררה. המלה „בררה“ כשלעצמה אומרת, שיש דרכים אחרות. על כן יש לומר: „אין לי אפשרות אחרת“ (או „דרך אחרת“), או: „אין לי בררה“.

ברית – חוזה

ברית – כורתיים, חוזה – עושים, ככתוב: „כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה“ (ישעיה כה טו). ואין להחליף ולומר: „לכרות חוזה“.

„בשטח“

זו מלה שמרבים להשתמש בה שלא לצורך, בהשפעת הלועזית: בשנה האחרונה חלו שיפורים בשטח השכר; הייתה התקדמות בשטחי היבוא והיצוא; בשטח האמנות יש להעיר...; ניכרת עלייה בשטח המו"לות, ועוד. מלה זו מקורה בלעז, ולעתים קרובות אפשר להימנע ממנה. אפשר

לומר: חלו שיפורים בשכר. הייתה התקדמות ביבוא; בכמה מקומות מוטב להשתמש במלים אחרות כגון: בשדה התרבות והאמנות, בעסקי המו"לות וכדומה.

בתוככי

בתוככי — פירושה: בתוכך. „בתוככי מצרים“ (תהלים קלה ט) מפרש רש"י: כמו בתוכך. על כן טעות היא לומר „בתוככי אסיה“ או „בתוככי אירופה“, אם אין המדבר פונה בדבריו אל אסיה או אל אירופה בלשון נוכח.

גברים וגברות

הצירוף הזה מוזר. אם רוצים לציין בני-אדם משני המינים, יש לומר „גברים ונשים“, ואם הכוונה לביטוי של כבוד יש לומר „אדונים וגבירות“.

גדות

יש שהמתאר אולם מלא כותב: „חאולם מלא על גדותיו“. ולא היא; במקום זה מוטב לומר: „האולם מלא מפה אל פה“. „על גדותיו“ — יש לומר רק על נהר.

גמר

אין לומר „הקפה נגמר במסעדה“, „האורז נגמר בחנות“. אלא „הקפה אזל מן המסעדה, האורז אזל מן החנות וכו'“.

גִּנְזָךְ — ולא „גִּנְזָךְ“

מלה זו, ששבה לתחייה במדינת ישראל, נדפסה בכמה עיתונים ב' — „גִּנְזָךְ“, ולא היא. צ"ל: גִּנְזָךְ בגימ'ל פתוחה, וברבים גִּנְזָכִים, ככתוב „ואת בתיו וגִּנְזָכִיו“ (דהי"א כה יא).

דפק

יש לומר: לדפוק על הדלת, ולא: לדפוק בדלת.
הרי כתוב: „מתדפקים על הדלת“ (שופטים יט כב);
„הקיש על הדלת“ (זבים ד ג).
הביטוי „המשרד דופק בסדר“ הוא זר ומגוחך. במקומו
יש לומר: „המשרד פועל כהלכה“.

ה"א הידיעה

בהשפעת האנגלית ושפות לועזיות אחרות משמיטים לעתים הכותבים עברית את ה' הידיעה בניגוד לחוקי היסוד של הלשון. וכך אנו קוראים בעיתונים בשם המציין את תפקידו של הפקיד: „מפקח על התעבורה בדרכים“, „מפקח על מטבע זר“, „מפקח על המזונות וכו'. ברור שיש לכתוב כאן: „המפקח על התחבורה“, „המפקח על המזונות“, וכו'. שכן אין אלו שמות סתמיים ובלתי-מיודעים. ספק גדול הוא אם נכון היה לקבוע „צבא הגנה לישראל“ במקום „צבא ההגנה לישראל“; הכוונה כאן לא לאחד הצבאות אלא להצבא בה"א הידיעה. כך טעות לומר: „אחים כהן מודיעים לציבור“ ויש לומר: „האחים כהן“ וכו'.

והרי דרך ביטוי דומה: „ועד הפועל של הסתדרות

העובדים העברית" במקום הנכון: הוועד הפועל, שכן המלה "הפועל" אינה סומך, ויש לצרף את ה"א הידיעה גם למלה "ועד". הוא הדין בשמות הים התיכון, הים הכספי, הים השחור וכו', שאף בהן יש לצרף את ה"א הידיעה לשם העצם. אמנם ידוע, שהאות ה' קשה למבטא, ויש רצון למעט בה ככל האפשר. אבל במה דברים אמורים? — במקום שניתנת לנו אפשרות לעשות כך בלי לפגוע בחוקי הלשון. הלשון עצמה מתירה את השמטת ה"א הידיעה בכמה מקרים; לדוגמא, אזורי בכ"ל. וכך, למשל, במקום "בקה"בית הזה, כה"בית הזה, לה"בית הזה", מוטב לומר "בבית, לבית, כבית". וכך במקום "התלמידים הפליטים הגרים בעיר", מוטב לומר "תלמידים פליטים" וכו'; ובמקום "הממשלה חייבת להתוות את הדרכים החדשות, הנועזות והרדיקליות ביותר" (כפי שנכתב באחד העיתונים) מוטב לכתוב: "ממשלתנו חייבת להתוות דרכים חדשות, נועזות ורדיקליות ביותר". יש כאן חיסכון ב־5 ה"אים.

הודות ל-

מן הראוי להבחין בין "הודות ל-" או "תודות ל-" לבין מלות יחס אחרות הקרובות לה. ברור שאין לכתוב "בתי חרושת חיוניים בגרמניה נהרסו הודות להפצצות הרא"ף" או "מספר היהודים בהולנד ירד הודות לרדיפות הנאצים" וכדומה, שכן מלת יחס זו קשורה בתודה ובהודיה. במקום "הודות" יש לכתוב בשני הפסוקים דלעיל: בגלל, עקב, מחמת, כתוצאה מן, ועוד. לעומת זאת צריך לומר, למשל: בית חולים פלוני נבנה הודות לציבור". כאן יאתה תודה.

הוריקן, הריק

העשב הוריק — נעשה ירוק; אבל: יש להריק את
הקופסה. "הוריקה" נגזר משורש "ירק"; "הִרְקָה" —
משורש "ריק".

"הכניסה אסורה" — ולא "אין כניסה"

לעתים נתקל אני בשלט התלוי ליד דלת פתוחה ובו
כתוב: "אין כניסה". תמה אני — כיצד אומרים לאדם ש"אין
כניסה", בה בשעה שהדלת פתוחה, וכל מי שרגליים לו,
יוכל להיכנס בנקל? ברור שנתכוונו כאן לומר "הכניסה
אסורה", וזה מתקבל על הדעת.

גם ביטויים "אין מעבר" או "אין חנייה", שאנו נתקלים
בהם במקומות שונים, דינם כדין הנ"ל. כולם אינם עבריים.
אלא נוצרו בהשפעת הלעז (No entry וכד').

הניח (ולא: השאיר) אחריו

אין לומר "פלוני השאיר אחריו אישה ובן", אלא
"פלוני (שנפטר) הניח אחריו אישה ובן".

הסית

אין לומר "להסית נגד" ואלא "להסית ב...", ככתוב:
"ויסית את דוד בהם" (ש"ב כד א). "ברוך בן נריה מסית
אותך בנו (ירמיה מג ג).

הקל את הסבל

כך יש לומר, ולא: "הקל על הסבל". אפשר להקל על
האיש את הסבל או להקל את הסבל מעל האיש.

זה — מזה

הביטוי „מזה כך וכך שנים“ אינו נכון; המים מיותרת:
„זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את הדבר הזה“ (יהושע
יד י), „ואת ערי יהודה אשר זעמתי זה שבעים שנה“
(זכריה א יב).

„מזה“ פירושו „מן המקום הזה“: „חי פרעה אם תצאו
מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנח“ (בראשית מב);
„והעליתם את עצמותי מזה“ (שם נ כה).

„זה אחר זה“ — ולא „אחד אחר השני“
אין לומר „אחד אחר השני“, שכן „השני“ כאן, שה „אחד“
הולך אחריו, הוא הראשון. במקום זה יש לומר: זה אחר
זה. דוגמה: „שני קדרים שהיו עוברים זה אחר זה“ (ב"ק ג
ד); „דרך כל העם עוברים זה אחר זה“ (סנהדרין ב א).

„זה את זה“ — ולא „אחד את השני“
וכן אין לומר „אין אנו מכירים אחד את השני“,
„האנשים שונאים אחד את השני“, ועוד. ביטויים אלה
מקורם בלועזית. בעברית אומרים: „זה את זה“, או „איש
את רעהו“, כגון „נדמה שאנו מכירים זה את זה“, או: „מכירים
איש את רעהו“. במקום „תושבי המקום מתקרבים אחד אל
השני“ יש לומר: „תושבי המקום מתקרבים זה אל זה“,
או „איש אל רעהו“.

זו — זו

יש למנוע מלערבב „זו“ ב„זו“. במובן „זאת“ יש להשתמש

רק ב"זו", ואילו למלה "זו" פירוש אחר, והוא — "אשר", והיא משמשת לאֶלֶלֶנְקֵבָה דווקא, אלא לזכר ולנקבה, ליחיד ולרבים. והרי דוגמאות: "נחית בחסדך עם זו גאלת" (= עם אשר גאלת — שמות טו יג); "עד יעבור עם זו קנית" (= עם אשר קנית — שם שם טז); "עם זו יצרתי תהלתי יספרו" (= עם אשר יצרתי — ישעי' מג כא); "מפני רשעים זו שדוני" (= אשר שדדו אותי — תהלים יז ט).

ההבדל שבין שתי המלים מחייבנו לדייק בשימושן. כדאי להעיר עוד, כי הכינויים "זה, זאת, אלה", כשהם מלווים שם-עצם, באים בסגנון המקרא בדרך-כלל עם ה"א הידיעה: האיש הזה, האישה הזאת, האנשים האלה, ואילו בתקופה מאוחרת יותר באות "זה, זו, אלו", בלי ה"א הידיעה; כגון: איש זה, אישה זו, אנשים אלו. דוגמה לכך אנו מוצאים בהגדה של פסח: פסח זה שאנו אוכלים, מצה זו, מרור זה שאנו אוכלים (אגב, רבים הטועים האומרים "מצה זו" במקום "מצה זו", ומצויה טעות זו אף בהרבה הגדות של פסח).

בידינו אפוא הברירה לאמור "האיש הזה" או "איש זה"; "האשה הזאת" או "אשה זו"; "האנשים האלה" או "אנשים אלו". אולם לא נכון יהיה לערבב שני סגנונים שונים ולהוסיף את ה"א הידיעה של הסגנון המקראי על הצורות "זו" ו"אלו", ולאמור, "האישה הזו" במקום "האישה הזאת", "האנשים האלו" במקום "האנשים האלה", וכן לא יהיה נכון לומר "בשעה הזו" במקום "בשעה הזאת" או "בשעה זו".

זמם

השימוש „זמם נגד” – מוטעה. אין לומר „האויב זומם נגדנו”, אלא „זומם לנו”, ככתוב „זומם רשע לצדיק וחורק עליו שניו” (תהלים לו יב).

„חכה על הקר”

טעויות רבות נשתרשו בלשוננו, עד שאיננו מרגישים בזרותן. אחת מהן היא „חכה על הקר” – תשובה הנשמעת לעתים קרובות מפיו הטלפונאי או הטלפונאית. הצירוף „חכה על” ממש כ„רקוד על” („רקדתי על חתונה”) מוטעה. הוא תרגום מלועזית. יש לומר: חכה בקו.

חלל

אין לומר „נפלו חלל”, אלא „נפלו חללים”, ביחיד: נפל חלל; ברבים: נפלו חללים: „וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבוע” (ש”א לא א). על אשה שנפלה יש לומר: „נפלה חללה”, ועל נשים – „נפלו חללות”.

כן אין לומר „האיש נשרף חיים” אלא „נשרף חי”, „נשרפו חיים” וכו’.

חוסר סיבה – בלי סיבה

„הנמנע מהשתתפות בבחירות מחוסר סיבה מספקת נענש” – ברור שבאדם נמנע מאיזו סיבה ולא מחוסר סיבה. על כן יש לומר: „בלי סיבה מספקת...”, או: „הנמנע מסיבה בלתי-מספקת – ייענש”.

חוץ

„מחוץ ל...“ אין פירושו „חוץ מ...“.

„כל ראשי המפלגה מחוץ לפלוני היו בוגדים“ — משפט זה מוטעה. יש לומר במקום זה: „כל ראשי המפלגה חוץ מפלוני היו בוגדים“. וכן מצאנו, למשל: „כל השופרות כשרים חוץ משל פרה“ (ר"ה ג ב).
„מחוץ ל...“ פירושו: מחוץ למקום...

חילופי גברא

ברבים — „חילופי גברי“. גברא — גבר, איש, בארמית יחיד; הריבוי — גברי. אפשר גם לוותר לגמרי על המלה הארמית ולומר במקום זה „חילופי אנשים“.

חלק — חלק

אין לומר מחלקים כבוד, אלא חולקים כבוד: „כל מקום שיש חילול השם, אין חולקים כבוד לרב“ (ברכות יט); „משה היה חולק כבוד לאהרן ואומר: למדני“ (מכילתא).

חלק, החליק — התחלק.

יש להבדיל בין „החליק“ ובין „התחלק“. יש לומר: פלוני החליק על המדרכה ונפל (ולא: התחלק על המדרכה): „בוזקים מלח ע"ג הכבש בשביל שלא יחליקו“ (עיר' י יד).
„התחלק“ פירושו — היה מחולק לחלקים: „ליוצאי

מצרים נתחלקה הארץ" (ספרי, במדבר קלב); "עתידה
א"י שתתחלק לייג שבטים" (ב"ב קכ"ב).

חֲנֹךְ, חֲנָךְ

יש להבדיל בין השניים.

חונכים בית וכד', מחנכים ילד. אין לומר "הבית חונך".

אלא "נחנך".

טֶרֶם, רֹאה לִפְנֵי.

יָבֹוא, יִצְוֹא

מלים אלה, שחודשו על ידי ח"נ ביאליק, היו"ד מנוקדת
בהן בשווא. על כן יש לכתבן גם בכתיב מלא ביו"ד אחת:
יצוא, יבוא (ולא: ייצוא, ייבוא).

יָדוּג — מִדָּגָה

"ידוג" נגזר משורש "דוג" על משקל "יקום" (מן קום)
להוראת הכמות הכללית — התוצרת של הדיוג במקום או
בזמן מסוים. כן גזורים משורש זה דִּיג — המקצוע, הענף;
דִּיּוּג — הפעולה. "מִדָּגָה" קוראים לגידול דגים, משורש
"דגה" המורה על פרייה ורבייה (וידגו לרב" — ברא' מח' טז).

"יוקר מחיה" — ולא "יוקר חיים"

הצירוף "יוקר חיים" נתאזרח כל כך אצלנו, עד שאנו
מתעלמים מהזרות ומהטעות שבו, שכן הכוונה היא לא ליוקר

חיים אלא ליוקר המחיה. מחיה — אמצעי קיום, כפי שכתוב בספר עזרא: „ויט עלינו חסד... לתת לנו מחיה“. מן הראוי להבחין בין שני המושגים הללו ובהתאמצות קצת אפשר לעקור את השגיאה ולכתוב „יוקר מחיה“ במקום „יוקר חיים“.

„יִזְמָה“ — ולא „יִזְמָה“

המלה „יִזְמָה“ היא חידושו של בן-יהודה, ובמילונו ניקד „יִזְמָה“ בקמץ קטן, על משקל חֲכֵמָה, עֲרֵמָה.

יחיד — בודד

„הפעולה למען הקרן הקיימת לישראל נעשתה ע״י בודדים“ — נאמר באחד העיתונים. ברור שהכותב לא נתכוון ל„בודדים“ במובן הנכון של המלה. „בודד“ פירושו בעיקר גלמוד, פרוש מן החברה. הכוונה כאן הייתה, שהפעולה נעשתה ע״י יחידים, אנשים מעטים.

יעיל

כמה מלים חדשות זכו לשימוש מופרז ודחקו מלים ומושגים מושרשים בלשון. הסופר א' שטיינמן כבר התריע על כך במאמר מיוחד ולדוגמה הביא את „צמד החמד“ תגובה יעילה, המשמש בכל שיגושיה. הצירוף „תשובה כהלכה“ כאילו נשתכח ואינו עוד מטבע עובד לסוחר. במקום „השיב כהלכה“ כותבים היום „הגיב באופן יעיל“ או

„ביעילות“, ומכאן: דאגה יעילה, תקווה יעילה,
מהלומה יעילה ואפילו אור יעיל.
וראוי, שלא להרבות ב„יעילות“ זו יותר מן היעיל.

יצב

„התייצב לפני“, ולא „בפני“.

„המשלחת התייצבה לפני השלטונות“ (ולא כפי
שכותבים בטעות: „בפני השלטונות“), כלשון הכתוב: „השכם
בבוקר והתייצב לפני פרעה“ (שמות ח טז); „התייצבו לפני
ה' לשבטיכם“ (ש"א י ט); „איש מהיר במלאכתו לפני
מלכים יתיצב“ (משלי כב כ).
„התייצב בפני“ פירושו „התקומם“, התנגד: לא יתיצב
איש בפניך (דברים ז כב).

יש

הצירוף „יש לי, יש לך וכו'“ אינו פועל (כפעלים
הלועזיים to have, haben, avoir), ומשום-כך לא בא אחריו
„את“ עם שם-העצם. טעות היא לומר „יש לי את הספר“,
והנכון: „יש לי הספר“. „הספר“ הוא הנושא במשפט הזה,
ו„יש“ אינה אלא מלה מקשרת („אוגד“) בין הנושא „הספר“
ובין „לי“.

כבר

מן הראוי להקפיד ולומר: כבר שילמת, כבר נגמרה
העבודה (ולא: שלמתי כבר, נגמרה כבר העבודה), על דרך

הכתוב בקהלת (ד ב): "המתים שכבר מתו", ובתלמוד
(ברכות סג ע"א): "כבר בנית ואי אתה יכול לסתור, כבר
גדרת ואי אתה יכול לפרוץ".

כדי, בכדי

השימוש במלה "בכדי" במקום "כדי" מוטעה. אין לומר
"בכדי לעשות" אלא "כדי לעשות": "עשה רצונו כרצונך כדי
שיעשה רצונך כרצונו" (אבות ב ד); "התקן עצמך בפרוודור
כדי שתכנס לטרקלין (שם ד טו)".

"בכדי" פירושו: בשיעור מספיק, במידה שווה ל...
כמו: "מרחיק מנטיעותיו של חברו... בכדי שלא יזיק" (ב"ב
ב ח); "נותן לעניין בכדי נפילה" (פאה ה א).

כדי — על-מנת

מן הראוי להבדיל בין "על מנת" ל"כדי". "על מנת"
הוראתו — בתנאי: "גיירני על מנת שתלמדני כל התורה
כולה כשאני עומד רגל אחת" (שבת לא); "אל תהיו כעבדים
המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס" (אבות א ג);
"המקדש את האשה על מנת שאין עליה מומין ונמצאו
בה מומין אינה מקודשת" (קדושין ב ה).

אם כותבים אפוא שפלוני בא לארץ "על מנת" למכור
את סחורתו, הרי זו טעות. יש לומר: האיש בא לארץ כדי
למכור (או, פשוט, למכור) את סחורתו.

כימיה

"כימיה" בכ' ולא בח'. כך החליט ועד הלשון על

יסוד האטימולוגיה של מלה זו, וכך כותבים גם האוניברסיטה
והטכניון. ועיין "לשוננו לעם" ח' – ט' (י"ח – י"ט), עמ' 46.

כל

"הכול" פירושו "כל אדם" או "כל דבר"; "כולם" פירושו
"הם כולם". לפיכך אין לומר "כולם", אם לא נזכרו קודם
לכן "הם". נכון לומר: "הכול יודעים שהארץ היא כדור",
"הנשיא נכנס והכול קמו". וכן נכון: "ראובן שמעון, לוי
ויהודה – כולם בני יעקב", אבל לא נכון: "נפלה פצצה,
החלונות נשברו וכולם ברחו" (צ"ל: הכול ברחו). ועיין
"לשוננו לעם" ז' (י"ז), עמ' 26).

כלום

"כלום" פירושו משהו, דבר-מה. לדוגמה: "הנהנה
כלום מן העולם – מעל" (ירושלמי ברכות מ ד). "מסובין
אסורין לטעום כלום עד שיטעום המכרך" (ירושלמי ברכות).
בטעות משתמשים במלה זו כבמלת שלילה, ועל שאלה
כגון "מה יש בידך?" שומעים את התשובה "כלום", וצ"ל:
"לא כלום".

"כפוי טובה" – ולא "כפוי תודה"

לעתים כותבים בטעות "כפוי תודה" במקום "כפוי
טובה". טעות זו יסודה בצלצול הדומה של שתי המלים
"תודה" ו"טובה" או בהשפעת הלעז.

אגב, השם המופשט לשם-תואר זה הוא "כפיית-טובה"
או "כפיון-טובה" (ביאליק).

כפי ש-

„והריתחזית מזג האוויר כפי שנמסרה לנו עי—
„והרי חדשות הספורט כפי שנמסרו לנו עי— — — — —
נדמה לי שהמלה „כפי“ מיותרת כאן, ומוטב לומר פשוט:
החדשות שנמסרו לנו וכו’.

לאור

„לאור הקשיים“, „לאור הצרות“, „לאור ההאפלה“ —
השימוש המופרז ב„לאור“ מגיע עד לידי גיחוך, כפי שמעידים
הביטויים שלעיל. במקומו מוטב להשתמש במלים: לנוכח,
בשים לב, בהתחשב עם, בגלל, מחמת, לרגל וכדומה.

לאט-לאט, מעט-מעט

„לאט-לאט“ פירושו: במתינות, באיטיות (ההפך מן
„במהירות“). לכן במקום „העננים מתפזרים לאט-לאט“ מוטב
לומר: „...מתפזרים מעט-מעט“. „מעט-מעט“ פירושו:
בהדרגה, קמעא-קמעא, והוא המכוון במשפט הנ”ל, כמו בכתוב:
„מעט מעט אגרשנו מפניך“ (שמות כג ל).

לווה — שאל

לכאורה, ההבדל ביניהם ברור וידוע; הכול יודעים, כי
כסף לוויים, וכלים וכדומה שואלים, בכל זאת לא תמיד מדייקים
בשימוש בשני הפעלים.

לווה — לקח דבר, בפרט כסף, מחברו, לזמן, על מנת
להשיב לו תמורה.

שאל — לקח חפץ מאחר להשתמש בו ולהחזיר לו. אחר

כך את החפץ עצמו.

אפשר ללוות לא רק כסף, אלא גם לחם, קמח, שמן, וכיוצא בזה. במדרש רבה, למשל, אנו קוראים על שני בני אדם שהלכו ללוות זרע מן המלך, או: "לא יאמר לחברו הלויני כור-חיתים", או: "לא תלוה אשה ככר לחברתה". ובכן זה הכלל: כל דבר שחברך מקבל ממך על מנת להחזיר אותו דבר עצמו, נאמר עליו, כי הוא שוא לו (לוקח בהשאלה) ממך, ואתה משאיל; ואילו דבר שלוקח ממך חברך על מנת להחזיר דבר בשווה לו, נאמר, כי הוא לווה ואתה מלווה.

וכך נוכל לומר, למשל, כי בית-דפוס פלוני לווה נייר מבית-דפוס אחר (ולא: שואל), שהרי המדפיס לא יוכל להחזיר למלווה אותו הנייר עצמו שלווה, הואיל וכבר השתמש בו. כנגד זה אתה שואל (לא: לווה) ספרים או כלי-עבודה מזולתך, הואיל והמשאיל עתיד לקבל את הדבר עצמו, שהשאיל לך לשימוש.

לחום, הילחם

העברי אומר "הילחם על", או: "להילחם ל...": "ה' ילחם לכם" (שמות יד); "אשר נלחם אבי עליכם" (שופטים ט יז). המשפט "אני נלחם בעדך" בנוי במתכונת לועזית.

ליל שבת

יש טועים ואומרים "ליל שישי" במקום "ליל שבת";

בעברית ייחשב הלילה על היום הבא אחריו. שאם נאמר ליל
ב', הכוונה ללילה שלפני יום ב', ולא ללילה שאחריו.
הלילה שלפני יום השבת הוא "ליל שבת".

למען

אין לומר "למען להוציא" אלא "למען הוציא". עפ"י
הכתוב "למען דעת כל עמי הארץ" (יהושע ד כד) או:
"כדי להוציא".

לצורך

במלה "לצורך" משתמשים לעתים קרובות שלא לצורך.
אנו קוראים כי דבר פלוני נעשה לצורך הגדלת
התקציב או כי הדבר דרוש לצורך קביעת סמכויותיהם
של חברי הוועד. ברור שמלה זו מיותרת. כיוון שאפשר
לומר פשוט, כי הדבר דרוש להגדלת התקציב או לקביעת
סמכויותיהם של חברי הוועד.

לקח בחזרה

הביטוי "לוקח את דבריי בחזרה" (לשון התחרטות)
הוא תרגום מלועזית, ובמקום זה יש לומר "חזר בו".
עקביא חזר בך בארבעה דברים שהיית אומר.
ונעשך אב-בית-דין בישראל" (עדיות ה ו); "הנותן ערבון
טבעת לחברו וביקש לחזור בו — חוזר בו" (ירושלמי
שביעית).

לרגל, לרגלי

דמיון הצורה של שתי המלים האלה עלול להכשיל אותנו, אבל הבדל המובן שביניהן הוא רב:
"לרגל" — בגלל, עקב: "ויברך ה' אותך לרגלי"
(בר' ל ל).
"לרגלי" משמש, למשל, בביטוי "לרגלי ההרים".

מאומה

"מאומה" פירושו דבר־מה, משהו: "היכול אוכל דבר מאומה" (במדבר כב לח); "ולקחת מאתי מאומה" (מ"ב ח כ). ורק יחד עם מלת שלילה פירושו "לא כלום": "אין להם מאומה" (ירמיה לט י). עיין גם "כלום".

מגורים

יש לאמר: מקום מגוריו, ולא: מקום מגורו: "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ־מגוריך" (בראשית יז יח).

מאידך

אין לומר "מאידך" בלבד במקום "מאידך גיסא", שפירושו מצד אחר. המשפט "מאידך, הצליחה המשלחת להשיג מלווה גדולה" אינו נכון. כן אין לומר "מחד" במקום "מחד גיסא" — מצד אחד. ובדרך כלל, אין הכרח להשתמש בשני הביטויים הארמיים הללו דווקא במקום הביטויים העבריים הפשוטים: מצד אחד, מצד אחר.

מבצע

ענין ההערה על "בצע":

מוסיף - ממשיך

"המצב מוסיף להיות המור", "הוא מוסיף לעבוד".

"הוא ממשיך בעבודתו".

זה הכלל: לפני פועל מוטב לכתוב "הוסיף", לפני

שם - "המשיך".

מחד

אין לומר "מחד" במקום "מחד גיסא" (מצד אחד).

ועיין - מאידך.

מחה - מחא

בגלל הדמיון שבין שני הפעלים הללו חלה לעתים

ערבוביה.

"מחה" פירושו מחוק, נקה, השמד, כגון: "מחה

אמחה את זכר עמלק" (שמות יז יד), ואילו "מחא"

פירושו הכה, ככתוב (ישע' נה יב): "וכל עצי השדה ימחאו

כף". יש אפוא לכתוב "למחוא כפיים", ולא "למחות

כפיים", "מחאתי כפיים", ולא "מחיתי כפיים".

מחיר - שכר

מחיר האניה - שכר האניה, מחיר הטלפון - שכר

הטלפון. מחיר דירה - שכר דירה.

ההבדל בין שני המושגים כאן הוא: בה בשעה שמחיר דירה, למשל, הוא 10000 ל"י, הרי שכר הדירה אינו עולה על 200 ל"י לשנה.

"מטבע חוץ" — ולא "מטבע זר"

מוטב להשתמש ב"מטבע חוץ" במקום "מטבע זר" שהשתרש בלשוננו בגלל תרגום בלתי-מוצלח של foreign exchange.

"מטוס סילון" — ולא "מטוס דחף"

הוועדה למונחי תעופה, המשותפת לוועד הלשון ולחיל האוויר לישראל, קבעה "מטוס-סילון" למושג jet plane. המונח "מטוס דחף" אינו נכון.

מנה

טעות לומר, כי פלוני נמנה על תלמידיו של פלוני, ויש לומר: נמנה עם (או: את) תלמידיו, ככתוב: "ואת פושעים נמנה" (ישעיה נג יב). "זכה להמנות עם גדולי העיר" (ירושלמי). "לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים" (ברכות מז ע"ב). "נמנה על" פירושו התחבר עם אחרים לקחת חלק מדבר מה.

נמנה על דבר — יש לו חלק ומנה בו: נמנה על הפסח — היה אחד מהאוכלים בו. ובימינו: נמנה על עיתון.

ההבדל בין שני המושגים כאן הוא: בה בשעה שמחיר דירה, למשל, הוא 10000 ל"י, הרי שכר הדירה אינו עולה על 200 ל"י לשנה.

"מטבע חוץ" – ולא "מטבע זר"
מוטב להשתמש ב"מטבע חוץ" במקום "מטבע זר" שהשתרש בלשוננו בגלל תרגום בלתי-מוצלח של foreign exchange.

"מטוס סילון" – ולא "מטוס דחף"
הוועדה למונחי תעופה, המשותפת לוועד הלשון ולחיל האוויר לישראל, קבעה "מטוס-סילון" למושג jet plane. המונח "מטוס דחף" אינו נכון.

מנה
טעות לומר, כי פלוני נמנה על תלמידיו של פלוני, ויש לומר: נמנה עם (או: את) תלמידיו, ככתוב: "ואת פושעים נמנה" (ישעיה נג יב). "זכה להמנות עם גדולי העיר" (ירושלמי). "לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים" (ברכות מז ע"ב). "נמנה עלי" פירושו התחבר עם אחרים לקחת חלק מדבר מה.

נמנה על דבר – יש לו חלק ומנה בו: נמנה על הפסח – היה אחד מהאוכלים בו. ובימינו: נמנה על עיתון.

מְנוֹי — מִינוֹי

„מינוי“ (מנוי) הוא שם הפעולה של הפועל „מנה“ בפיעל. שפירושו עשה לפקיד, והמינוי הוא שימת תפקיד על פלוני שיהא אחראי לדבר. ואילו „מְנוֹי“ פירושו אדם שחתם על עיתון, על כרטיסים לקונצרטים וכו' (באנגלית subscriber), רבים — מְנוֹיִים.

מעולם — לעולם

„מעולם“ מצטרף לפועל בזמן עבר דווקא: „מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי של בית המקדש“ (תנחומא, שמות); „מעולם לא טבע גברא רבא בימא דסדום“ (שבת). „לעולם“ בא במשפט שבעתיד או בהווה: „לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו“ (חולין פד); „לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין“ (ב"ק צג); „שאיני חורש בה לעולם“ (נדר ד ו); „לעולם היא ברשות האב“ (כתוב ד ה).

מראש — למפרע

מראש — לעתיד, מכאן ולהבא;

למפרע — לאחור, מכאן ולשעבר.

דוגמות: אני מודה לך מראש.

העובד קיבל את שכרו בעד חודש אחד מראש.

חזיתי זאת מראש.

אין לבוא בטענות למפרע (על שעבר).

החווה נחתם היום, אבל כוחו יפה חודשיים למפרע.

"מתקבל-על-הדעת" — ולא "הגיוני"
אין לומר "שילמתי מחיר הגיוני". אין לזה כל קשר
להיגיון, וזה רק תרגום מאנגלית reasonable. אמנם המלה
reason באנגלית פירושה גם היגיון, אבל ברור שלשם-החומר
הנ"ל כאן מובן אחר: — מתקבל על הדעת, הוגן,
מסתבר.

"נאום-בכורה", "מסע-בכורה" —
ולא "נאום-בתולים", "מסע-בתולים"
צירוף "נאום-בתולים" וכדומה יסודו בתרגום מאנגלית.
בעברית צריך לומר: "נאום-הבכורה של חבר בית-
הנבחרים". "מסע-הבכורה של הספינה החדשה".

נגד — כנגד, תחת

כשאנו רוצים לומר, שהקונה מצרך מסוים לא יקבלנו
אלא אם ימסור בקבוק ריק או שפופרת ריקה לידי המוכר, אין
לומר: "בקבוק נגד בקבוק", או "שפופרת נגד שפופרת
ריקה".

נגד — פירושו מול, לעומת, לקראת, בניגוד ל... וכו':
מדוע אתם לנים נגד החומה (נחמיה יג כא); תקרא את
התורה נגד כל ישראל (דברים לא יא) וכו'.

כאן נדרשת שפופרת ישנה במקום החדשה או
תמורת השפופרת החדשה. האם לא מוטב לכתוב "שפופרת
תחת שפופרת" או "שפופרת כנגד שפופרת"? הרי שגורים

בפינו הביטויים "עין תחת עין", "מידה כנגד מידה",
ולמה נסטה כאן מן המקובל?

והרי פסוקים נוספים לחיזוק דבריי: "תחת הנחשת
אביא זהב" (ישעיה ס יד) "ומשלם רעה תחת טובה" (תהלים
לח כא).

כנגד פירושו גם — בהקבלה ל...: "כל מה שברא
הקדוש ברוך הוא ברא כנגדו: ברא הרים ברא גבעות,
ברא ימים ברא נהרות"; "לא יפתח אדם לחצר השותפין
פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון"; "והוי מחשב הפסד
מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה".

ובכן, יש למסור שפופרת תחת שפופרת או כנגד
שפופרת, אל נשתמש בביטוי המוטעה (שמקורו בתרגום
מאנגלית) "נגד".

"ניו-זילנד" — ולא "זלנדיה החדשה"

בכמה עיתונים ואף במסמך רשמי אחד מצאתי, את
השם "זלנדיה החדשה" במקום "ניו-זילנד". נראה, שיש כאן
טעות, שמן הראוי לעקרה. עברו חלפו הימים, שבהם היינו
מתרגמים שמות פרטיים לועזיים או משווים להם צורה
עברית. במקום "מונטנגרו", למשל, היו אומרים "הר-שחור"
דווקא, ושמות כמו אילזבת וג'ון צוינו בצורתם העברית
—"אלישבע" ו"יוחנן", ואפילו משורר עברי אחד תרגם את
"המלך ג'ון" לשקספיר בשם "המלך יוחנן". עלינו להימנע
מתרגום שמות, שכן תרגום כזה מרחיק אותנו מן המקור,
והקורא העברי יקופח על-ידי כך ולא ידע, למי או למה

התכוון הכתוב. במקרה שלעיל חשיבות-משנה להנחת השם הלועזי בצורתו, כיוון שעל-ידי כך נוכל לכתוב את שם התואר במלה אחת ולומר „חייל ניו-זילנדי“ במקום „חייל של זלנדיה החדשה“ או „חייל זלנדי חדש“.

נימה — נעימה

בעיתונים מרבים לערכב ולהחליף את שתי המלים הנ"ל שצלצולם דומה, ומן הראוי להבדיל ביניהן.

„נימה אופטימיסטית נשמעה בדבריו“ — צ"ל: „נעימה אופטימיסטית...“.

נימה — חוט, מיתר; נעימה — קול, צלצול, מנגינה.

נָכַח — נֹכַח

אין לומר „במסיבה פלונית נוכחו“... אלא: „נָכַחו“, עבר בניין קל מן „נֹכַח“, כמו „נבחו“ מן „נבח“. „נֹכַח“ הוא נפעל משרש „נֹכַח“, כמו „נודע“ משורש „ידע“. והרי משפט אחד, שבו מצויים שני הפעלים: אתמל נֹכַחתי בישיבת הוועד ושם נֹכַחתי, כי חברים רבים אינם משתתפים בישיבות בקביעות.

נקודתיים

את סימן הפיסוק בצורת שווא (:) יש לקרוא: נקודתיים (ולא נקודתיים). צורת הזוגי-נבנית בדרך-כלל על היחיד ולא על הריבוי.

„נתן לו להבין“

הצירוף המוטעה „נתן להבין“ יסודו בתרגום מלועזית, ובמקומו יש לומר: הסביר, רמז וכו'.

סבלנות — סובלנות

סבלנות — תכונת האדם לסבול, לקבל ייסורים באהבה.

סובלנות — יחס של אי-קנאות ונימוס לדעות של

— אחרים.

ספירת עצמים

הכלל הוא: מ-2 עד 10 ועד בכלל בא השם הספור ברבים דווקא, ומ-11 ואילך אפשר לו לבוא ביחיד וגם ברבים. לפי זה יש לומר: שני אנשים, עשרה אנשים, חמש פרוטות, עשר פרוטות, ומי שאומר: „שני איש, חמישה איש, חמש פרוטה, עשר פרוטה“ — משתבש (עיין „לשוננו לעם“ א' (י"א), ע' 29).

עוד — יותר

המשפט „אי אפשר לסבול זאת יותר“ אינו נכון. יש לאמר: „אי אפשר לסבול זאת עוד“. והוא הדין במשפט: „את ספרי הקלסיקונים העבריים אין קוראים יותר“ — צ"ל: „אין קוראים עוד“.

ככתוב:

לא אוסיף לקלל עוד (בראשית ח כא).

אל תוסיף דבר אלי עוד בדבר הזה (דברים ג כו).

ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב ד).

יותר — פירושו: הרבה מן רב מן (הפך מ"פחות"):

אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר (קהלת ז טו).

למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני (אסתר ו ז).

יותר ממה שהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להיניק

(פסח' קיב ע"א) (ועי' "לשוננו לעם" ז' (י"ז), עמ' 24).

על-גבי

אין לומר "הוא עמד שעות על-גבי שעות". הוא

חיכה חדשים על-גבי חדשים". אלא: "שעות על שעות".

"חדשים על חדשים".

על-יד — על-ידי

על-יד — פירושו בעיקר: אצל, קרוב ל, בצד: פלוני

גר על-יד המשרד.

על-ידי — ביד, באמצעות: "להלל את ה' על-ידי דויד"

(עזרא ג י). על כן מוטב שלא לומר: "הפעולה בוצעה על-

ידם", אלא: על ידיהם.

וכאן יש להזהיר מפני ההפרזה בשימוש הפאסיב,

המקשה ומסרבל את הסגנון. במקום "הפעולה שנעשתה על-

ידי" — מוטב לומר "הפעולה שעשה"; במקום "הבניין

שנבנה על ידיהם" — "הבניין שבנו". במקום "הנאום

שנישא על-ידי" — "הנאום שנשא".

עלול — עשוי

מן הראוי להשתמש במלה "עלול" להבעת דבר שלילי

ובלתי רצוי, כגון: „האויב עלול להפציץ את האוכלוסיה האזרחית“, „התלמיד העצל עלול להיכשל בבחינה“. לעומת זה מוטב לומר, שפלוני הידיד „עשוי להביא תועלת למשפחה“.

עמד ב-

לעתים אנו קוראים — „התלמידים עמדו בבחינה“ בהוראת „ניגשו לבחינה“. השימוש בפועל „עמד“ בהוראה זו אינו נכון. „עמד בבחינה“ פירושו „הצליח בבחינה“.

ענה

אין לומר „ענה למכתב“. אלא „ענה על מכתב“ — „ענה קאיש“.

עצב, עצוב

פועל זה (כפועל „בצע“) מרבים להשתמש בו שלא לצורך. אנו קוראים על עיצוב מחירים, עיצוב תכניות וכו', והרי מוטב לכתוב במקום זה: קביעת מחירים, עריכת תכניות.

עצומה — תעצומה

עִצּוּמָה — בקשה וטענה: „חגישו עצומותיכם“ (ישעיה מא כא).

תַּעֲצוּמָה — כוח, עצמה: „הוא נותן עוז ותעצומות לעם“ (תהלים סח לג).

עקב את — עקב אחרי

„עקב את“ פירושו — רימה. „ויעקבני זה פעמים“ (בראשית כו לו).

„עקב אחרי“ פירושו — הלך בעקבות פלוני, לתור ולדרוש: עוקב אחרי הנואף (שבועות מז).

עֲקָבוֹת

בסמיכות: עֲקָבוֹת.

„כלבי המשטרה יצאו בעקבות המסתננים, אבל העקבות אבדו“. עֲקָב, עֲקָבוֹת, כמו חָצַר, חֲצֵרוֹת. אגב, יש לומר: העקבות מוֹלִיכִים ל... ולא: מובילים ל...

„עקשן“

אף על פי שהוער הרבה בנידון זה, מוסיפים כמה עיתונים להתעקש ולכתוב דווקא „שמועות עקשניות“. ביטוי זה אין יסודו אלא בטעות תרגום מלועזית. ברור, שהשמועה אינה יכולה להיות „עקשנית“ או „עיקשת“, (לפי נוסח אחר). „עקשן“ פירושו המתעקש בדעתו, ועל כן אין ליחס לשמועה, לדבר מופשט, תכונה כזאת המתייחסת לבני-אדם או לבעלי-חיים. גם „עיקש“ אינו מתאים לכאן. המלה persistent באנגלית פירושה אמנם „עקשן, קשה-עורף“, אבל מובנה גם „מתמיד“. על כן מוטב לכתוב מעתה: „שמועות נשנות והולכות“, „שמועות חוזרות והולכות“, „שמועות בלתי-פוסקות“ או „שמועות מתמידות“.

עִתּוֹנָאִי, עִתּוֹנָאִי

מן הראוי להבחין בין השניים. עיתונאי (על משקל חקלאי) הוא סופר המשתתף בקביעות בעיתון. עיתונאי הוא שם-תואר — ופירושו: של עיתון, השייך לעיתונאות.

„פּוֹלִים” ולא „פּוֹלִים”

ככתוב: „ופול (בחולם) ועדשים וקלי” (ש”ב יז כח); „ופול (בחולם) ועדשים ודוחן” (יחזק’ ד ט).

פי

יש לומר: פי-שניים, פי-שלושה, פי-ארבעה וכו’ ולא: פי-שתיים, פי-שלוש וכו’ — על דרך הכתוב: „לתת לי פי-שנים” (דברים כא יז).

פקק, שעם

לא פעם קראנו מודעות על מכירת בתי פקק בארץ. או נעליים בעלות עקבי פקק וסוליות פקק. וזו טעות. כפי שכבר הוער ב„לשוננו לעם” ה (טו), עמ’ 25, ובמקומות אחרים. „פקק” אין פירושו החומר הנקרא מלועזית „cork”, אלא מגופה, דבר לסתום בו חור או מקום חלול. החומר הנזכר לעיל נקרא בעברית שעם. הפקק יכול להיות עשוי שעם, עץ, מתכת, גומי או זכוכית. מפרסמי המודעות התכוונו להודיע על מכירת בתי שעם, על מכירת נעליים עם סוליות של שעם או עם עקבים של שעם. אסמכתא

לזה יש גם במסכת כלים, שבה מדובר על סנדלים של
ש ע.ם. השם „פקק“ מוצאו מהפועל „פקק“ שפירושו סתם חור.
ערבוב המושגים יסודו בכמה שפות לועזיות, שבחן המלה
cork משמשת גם לפקק (מגופה) וגם לשעם (חומר-עץ נקבובי).

צה"ל

את ראשי התיבות של „צבא ההגנה לישראל“ יש
לכתוב בצורה שלעיל ולא: צ.ה.ל.

ועד הלשון קבע בהתאם למסורת העברית, כי גרשיים
משמשים לצמצום תיבות אחדות לתיבה אחת, והם באים
לפני האות האחרונה של הצירוף, כגון ברית אאע"ה (ברית-
אברהם אבינו עליו השלום); רה"י (רשות היחיד); עכו"ם
(עובד כוכבים ומזלות); רמב"ם (רבי משה בן מימון). לפי
הכלל הנ"ל אין שמים בעברית נקודה אחר המלה המקוצרת,
אלא גרש, ובראשי-תיבות — גרשיים, כגון ס' (ספר, ולא
ס.) תחלים, מס' = מספר (ולא מס.), אנ"מ (ולא א.נ.מ.) =
אדון נכבד מאוד; ת"ד (ולא ת.ד.) = תיבת דואר, וכיוצא
באלה.

צחק

הצירוף „צחק מן“ מוטעה. אין לומר „צחק ממני“
אלא „צחק לי“ או „צחק עליי“.

ציונות — ציוניות

כדאי להבחין בין „ציונות“ לבין „ציוניות“.

„ציונות“ — הרעיון הציוני, התנועה הציונית, השאיפה הציונית; ואילו „ציוניות“ פירושה תכונה של האדם: היותו ציוני, דבקותו של אדם בציונות. למשל: ציוניותו של פלוני מוטלת בספק, או: ציוניותו פסולה, ועיין גם במה שנאמר על ההבדל שבין „אנושות“ ל„אנושיות“.

„צליינים“ — ולא „צילינים“

השם „צליין“, במובן מתפלל, הולך לבקר במקומות קדושים, נגזר מהפועל הארמי „צלי“ התפלל בעברית. „ויתפלל משה“ (במדבר כא ו), תרגום אונקלוס: „וצלי משה“. הפועל „צלי“ מגזרת נליה — לפיכך צ"ל: צליין, כשם שגוזרים מן בכה — בכיין, מן שתה — שתיין ומן תלה — תליין.

קלע — פגע

לעתים קוראים אנו: „הכדור קלע למטרה“, והכותב התכוון לומר: פגע במטרה. „קלע“ פירושו: זרק, ירה, כמו: „קולע באבן אל השערה ולא יחטיא“ (שופטים כ טז).

קצב — קצה

בגלל דמיונם של שני השרשים הללו — רבים הטועים בהם. אין לומר „העירייה הקציבה שטח אדמה למוסד פלוני“, אלא „הקצתה“, שכן „להקצות“ פירושו להפריש ולייחד לתכלית מסוימת, ומכאן: מוקצה — מיועד למטרה (או דבר שמרחיקים אותו מאחרים, כגון: מוקצה מחמת

„ציונות“ — הרעיון הציוני, התנועה הציונית, השאיפה הציונית; ואילו „ציוניות“ פירושה תכונה של האדם: חיותו ציוני, דבקותו של אדם בציונות. למשל: ציוניותו של פלוני מוטלת בספק, או: ציוניותו פסולה. ועיין גם במה שנאמר על ההבדל שבין „אנושות“ ל„אנושיות“.

„צליינים“ — ולא „צילינים“

השם „צליין“, במובן מתפלל, הולך לבקר במקומות קדושים, נגזר מהפועל הארמי „צלי“ התפלל בעברית. „ויתפלל משה“ (במדבר כא ו). תרגום אונקלוס: „וצלי משה“. הפועל „צלי“ מגזרת נליה — לפיכך צ״ל: צליין, כשם שגוזרים מן בכה — בכיין, מן שחה — שתיין ומן תלה — תליין.

קלע — פגע

לעתים קוראים אנו: „הכדור קלע למטרה“, והכותב התכוון לומר: פגע במטרה. „קלע“ פירושו: זרק, ירה, כמו: „קולע באבן אל השערה ולא יחטיא“ (שופטים כ טז).

קצב — קצה

בגלל דמיונם של שני השרשים הללו — רבים הטועים בהם. אין לומר „העירייה הקציבה שטח אדמה למוסד פלוני“, אלא „הקצתה“, שכן „להקצות“ פירושו להפריש ולייחד לתכלית מסוימת, ומכאן: מוקצה — מיועד למטרה (או דבר שמרחיקים אותו מאחרים, כגון: מוקצה מחמת

מיאוס). ואילו הפועל "קצב" מן הראוי להשתמש בו בנידון כספים, מזונות וכו'.

הפיעל קצב משמש כיום במובן של חלוקת מנות קצובות. לדוגמה: "השלטונות החליטו לקצב את הקפה" או "עם קיצוב המצרך ירד מחירו".

רָבַתִּי

רָבַתִּי — לשון נקבה. כמו: "רַבְתִּי בגויים שרתי במדינות" (איכה א.א). על כן אין לומר "כינֹס רַבְתִּי אלא: כינֹס רַב, או על-פי הארמית: כינֹס רַבָּא. ועיין "לשוננו לעם" ב' (י"ב), עמ' 27.

רַגְלִי — בַּרְגֵּל

אין לומר "ללכת רגלי", אלא "ללכת ברגל": "בנהר יעברו ברגל" (תהלים סו.ו); "וסיסרא נט ברגליו" (שופטים ד.יז).

"רגלי" הוא איש. בפרט איש-צבא הולך ברגליו. בניגוד לפרָש. "שלשים אלף רגלי" (ש"א די), "את רגלים רצתה וילאוך" (ירמיה יב.ח).

רָהִיטִים — וְלֹא רָהִיטִים

אין לומר רָהִיטִים אלא כְּהִיטִים, על פי הכתוב: "כְּהִיטֵנו ברותים" (שיר השירים א.יז).

רִיק — פְּנוּי

יש להבדיל בין דירה ריקה לדירה פְּנוּיָה. דירה

מיאוס). ואילו הפועל "קצב" מן הראוי להשתמש בו בנידון כספים, מזונות וכו'.

הפיעל קצב משמש כיום במובן של חלוקת מנות קצובות. לדוגמה: "השלטונות החליטו לקצב את הקפה" או "עם קיצוב המצרך ירד מחירו".

רִבְתִּי

רִבְתִּי — לשון נקבה. כמו: "רִבְתִּי בגויים שרתי במדינות" (איכה א א). על כן אין לומר "כינוס רבתי" אלא: כינוס רב, או על-פי הארמית: כינוס רַבָּא. ועיין "לשוננו לעם" ב' (י"ב), עמ' 27.

רִגְלִי — בִּרְגֵל

אין לומר "ללכת רגלי", אלא "ללכת ברגל": "בנהר יעברו ברגל" (תהלים סו ו); "וסיסרא נס ברגליו" (שופטים ד יז).

"רגלי" הוא איש, בפרט איש-צבא הולך ברגליו, בניגוד לפָּרָשׁ. "שלשים אלף רגלי" (ש"א די), "את רגלים רצתה וילאוך" (ירמיה יב ח).

רְהִיטִים — ולא רְהִיטִים

אין לומר רְהִיטִים אלא רְהִיטִים, על פי הכתוב: "רְהִיטִנו ברותים" (שיר השירים א יז).

רִיק — פְּנוֹי

יש להבדיל בין דירה ריקה לדירה פְּנוּיָה. דירה

פנויה היא דירה שאיננה מושכרת; ריקה — שאין בה כלום. "פנוי" הוא החפך מ"תפוס"; "ריק" — החפך מ"מלא".
אין לומר "מצאתי בגן ספסל ריק" אלא "מצאתי בגן ספסל פנוי".

רצה — ריצה

טעות שגורה: "פלוני ריצה את עוונו". הביטוי הנכון הוא "רצה את העוון" — בקל דווקא. ובאותו עניין משמש בניין נפעל: "נרצה עוונה" (ישעיה מ ב).
ריצה — בפיעל — פירושו פייס — "אל תרצה את חברך בשעת כעסו" (אבות ד יח).

"שדרות" — ולא "שדרות"

הנכון: "שדרות רוטשילד" בשי"ן שמאלית דווקא. במקרא נמצא השם "שדרות" כמה פעמים ותמיד הש' שמאלית: "ותבוא אל השדרות" (מ"ב יא ח); "אל מבית לשדרות" (שם שם יט).

שוק, שוקים, שוקי

אין לומר "שוקי העיר" אלא "שוקי העיר".
מספר-הרבים של שוק הוא שוקים, אבל בסמיכות: שוקי.

שילש — השליש

שילש — פירושו חלק לשלושה חלקים או עשה דבר שלוש פעמים.

השליש — פירושו הפקיד או נתן למשמרת ביד אדם
שלישי (המשליש מעות לבתו — כתובות ו ז).
על כן טעות הוא לומר „להכפיל ולהשליש את
המאמצים, והנכון הוא: „להכפיל ולשלוש“.

תחת

נטיית „תחת“ היא: תחת, תחתית, תחתית
וכו' — ולא: תחת, תחתך וכו': „מי יתן מותי אני תחתך“
(ש"ב יט א); „ותפול החומה תחתיה“ (יהושע ו ב) ועוד.

תסכית

„תסכית“ במובן מחזה ברדיו ריבוי — „תסכיתים“ (ע"מ
תפריט — תפריטים) ולא „תסכיות“ ע"מ (משכית, משכיות).
כיוון ששורש המלה הוא סכת, מלשון „הסכת ושמע
ישראל“. אגב, המלה „תסכית“ היא בבחינת „שבשתא כיוון
דעל על“, שהרי הפועל „הסכת“ במקורו אין עיקר פירושו „שמע,
האזן“, כי אם „שתוק“ (כמו בערבית אספת).

„תפוחים“ — ולא „תפוחי-עץ“

הצירוף „תפוחי-עץ“ אין לו כל יסוד בלשון.
המלה „תפוח“ מביעה בדיוק את המושג, apple, pomme, Apfel,
ואין כל צורך להוסיף עליה „עץ“. אם נאמר, כי קנינו מן
הירקן תפוחים, תפוחי-זהב ותפוחי-אדמה, הרי איש לא ישגה
בידיעת המינים האלה.

תערוכה, תערוכת

תערוכה — עירבון, משכון.

תערוכת — ערוב, בקילה.

על כן אין לקרוא „בני תערוכת” לאנשים הנלקחים כעירבון לקיום תנאים מסוימים, אלא „בני תערוכה”. „בני תערוכת” פירושו — בנים שנולדו מנישואי תערוכת.

נ ס פ ח

מנת-לחץ או מנת-חירום — ולא מנת-ברזל לעתים קרובות אנו קוראים על „מנות ברזל” שהוקצבו לחיילים בחזית. כל מי שאינו מצוי אצל שפות לועזיות לא יבין את פשר המושג הזה, שמובנו כאן מנת המזון המצומצמת, שהוקצבה לחייל לשעת הדחק. על כן מוטב לכנות מנות אלו בשם מנות-לחץ או מנות-חירום.

פתיל, פתילה

פתיל — פירושו חוט, ובתנ"ך אנו מוצאים: פתיל תכלת, פתיל פשתים, פתיל זהב.

פתילה (מלה זו מקורה בלשון המשנה) — החוט ששמים בשמן או בחלב להדלקה, וכן אנו מוצאים: פתילה לנר, שתי פתילות לנר.

מספר רבים מן „פתיל” הוא פתילים, ומן פתילות — פתילות.